

Descartes [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Descartes \[ETF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Descartes \[ETF UK\]](#)

◆ seminář, česky, vznik: 2. 3. 1990

◆ seminar, Czech, origin: 2. 3. 1990

Descartes [1990]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

2. 3. 1990

Descartovo upozornění na ekvivokaci, v tom případě slova *idée*, to jest myšlenka, idea. Na jedné straně říká Descartes, že ji můžeme chápat materiálně jako akt či operaci mého chápání, porozumění. Tam je ta *l'opération de mon entendement*; ten termín operace je velice důležitý a ten je v tom překladu pominut. A na druhé straně ji můžeme chápat jako objekt, který díky onomu aktu či operaci představuje nějakou věc, aniž bychom museli předpokládat, že tato věc existuje mimo naše chápání.

Ukazovali jsme si, že vlastně to, co objevil, odhalil Husserl v těch *Logische Untersuchungen*, tady už je vlastně v Descartovi přítomno. A je dost zvláštní, že v těch *Kartesiánských meditacích* od toho svého objevu v jakési nejistotě Husserl zase odchází a že to dělá u příležitosti své návštěvy v Paříži, kdy prosloví těch několik světoznámých přednášek, jimiž chtěl prokázat, že fenomenologie navazuje na kartesianismus a na Descarta přímo. Tedy tady ta myšlenka je obsažena.

Prosím vás, věnujte tomu pozornost. Tedy na jedné straně můžeme myšlenku chápat jako akt či operaci. Tomu Husserl říká akt vědomí nebo akt myšlení. A na druhé straně ji můžeme chápat jako objekt, který díky onomu aktu či operaci představuje nějakou věc. Takže na jedné straně tady máme objekt a na druhé straně máme tu věc, která je tím objektem představována. Čili to je ten objekt našeho myšlení, naše myšlenková konstrukce, která má představovat, reprezentovat nějakou tu skutečnou věc.

Čili tady je akt myšlení, produkt toho aktu, to jest ta konstrukce – tomu říká objekt – a zatřetí tady je ta věc, která je reprezentována tou konstrukcí díky tomu aktu. Takže ten akt má vlastně dva cíle. Jeden cíl je ten objekt sám. A tento objekt ten akt myšlení konstruuje, eventuálně, když se k němu vrací, tedy rekonstruuje. Ale je to výtvar toho myšlenkového aktu, respektive opakování toho vytváření toho myšlenkového aktu. A vedle toho je věc, k níž se ten akt samozřejmě také vztahuje, a k níž se vztahuje hlavně, ale vztahuje se přes ten objekt. A to tím, že konstruuje ten objekt a přes ten objekt míří k té věci a nechá ten objekt reprezentovat tu věc. Je tahle věc jasná? Ono to není jednoduché, ale je to základní předpoklad pochopit ten epochální objev Husserlův. A teď se ukazuje, že vlastně už je v tom Descartovi.

Jiný hlas: Ne, právě já si myslím, že to není až tak...

Že to není jasné.

Jiný hlas: Že prostě vedle sebe ty dvě věci... nevím, no.

Myšlenka je jako akt, se vztahuje ke dvěma svým cílům, dvěma svým, řekli bychom, předmětům v té tradiční myšlenkové práci. Jedním tím předmětem je předmět konstruovaný a druhým předmětem je předmět reálný. Já to teď řeknu způsobem, který má vady, ale je srozumitelnější.

Ten akt myšlenkový, to je vlastně naše činnost myšlenková, ta míří na dvě věci najednou. Jednak na ten svůj výtvar, to jest ten objekt. A objektem jsme si přece už říkali, že je vlastně to, co házím před sebe. Česky předmět je co předmítám, promítám před sebe. Čili to je můj výtvar. Já tady něco udělám tak, že promítnu něco na nějakou obrazovku – místo na obrazovku, tak to promítnu na tu věc skutečnou. Čili ten objekt, to je můj výtvar, přes který já se vlastně vztahuji k té skutečnosti.

A nemůžeme jinak. Protože jinak totiž my nemůžeme ve své mysli, ve svých aktech myšlenkových udržet ten přesný směr, jímž míníme nějakou věc. Naše představy jsou uplývající; něco nás napadne,

hned to uteče, napadne nás něco jiného, a když se chceme vrátit k témuž, tak nám to dělá potíže. Jak se máme vrátit k témuž, když nic totéž nezůstává? Nic nezůstává týmž. Všechno se mění. Jak já mohu udělat třeba to, co udělá malíř, že něco se odehraje a on úplně fotografickou pamětí si zachytí ten okamžik a pak je schopen z paměti to namalovat? Vlastně udělá totéž, co udělá fotografický aparát v té momentce. Jak to může ten malíř udělat, když to už není? To se stalo a už je to pryč. My ještě jakoby dovedeme pochopit, že to udělá ten aparát, poněvadž jsme na to zvyklí, ale nemyslíme už na to, že my to děláme také tak. A u toho aparátu to není vždycky správný příměr, ale můžeme si tu analogii objasnit. Když ten náš obrázek se má vztáhnout k tomu, co se děje právě, co se stalo, tak my potřebujeme nějakého prostředníka. A to je ten film nebo ta deska fotografická, na kterou to zachytíme. Něčím takovým je ten objekt. Tam je pevně zachyceno něco, co se vlastně ve skutečnosti mění.

Řekněme, že letí stádo divokých hus. Jak je známo, tak ony dělají takovou formaci, vypadá to jako otevřená delta. Jedna je vepředu a teď se skládají do takové jakoby šipky. Ta šipka něco připomíná. Bez jedné strany je to vlastně trojúhelník.

Ale mění se to, stále se to mění. Jednak se mění místo té letky a jednak se i mění tvar. Ty strany, ta dvě křídla se někdy rozvírají víc, někdy zúžují, některá vypadne stranou, pak se zase vrací a tak dál, to se dá pozorovat.

A nám v jednu chvíli to připomene trojúhelník. Ale co to je ten trojúhelník, který nám to připomene? To je naše konstrukce. A my si pamatujeme, jak to vypadalo podle toho, že jsme si vykonstruovali trojúhelník a tam jsme ho našli. Tedy ten náš trojúhelník vlastně reprezentuje něco z toho, co se dělo na obloze.

Abychom mohli vůbec vidět, že to vypadá jako trojúhelník, tak musíme vědět, co to je trojúhelník. A abychom to mohli vědět, tak nejdříve jsme si ho museli vytvořit jako ideální obrazec. My nenajdeme nikde geometrický obrazec trojúhelník. To je náš výtvar. Ale abychom viděli ten trojúhelník na obloze, tak my potřebujeme ten výtvar. Ten nám reprezentuje, samozřejmě ne detailně, to není obraz. To vůbec vypusťte z hlavy, ta teorie odrazu a tak dále, to je nesmysl.

To není odraz. My vymýšlíme, vykonstruováváme si jakýsi schématický obrazec, který jakoby reprezentuje ten tvar, který vidíme někde ve skutečnosti.

A jinak to není možné. My nevidíme skutečnost jinak než přes prizma těch objektů. Ty objekty my si můžeme někdy konstruovat správně a jindy špatně. Pak rozumíme lépe nebo hůře, nebo nerozumíme tomu, co vlastně ta skutečnost znamená nebo čím je.

Nemusí to být jenom geometrický obrazec, ale můžeme mít určitou představu. Proto se mluví o představě, protože něco představuje. Ta představa není samotnou skutečností. Ta představa jenom představuje tu skutečnost.

A my si představujeme tu představu ne kvůli tomu, abychom u té představy zůstali, nýbrž abychom pomocí té představy si představili tu skutečnost, kterou ta představa představuje.

My se k tomu budeme ještě vracet častěji, abyste si na to zvykli. Já vím, že to je poněkud nezvyklé, ale osvojit si to musíte. To je skutečně základní věc. Do propedeutiky patří vlastně všechny disciplíny filozofické a tohleto je otázka z noetiky. Nebo z gnozeologie, jak se také říká.

To je otázka, jak vůbec svým vědomím můžeme mínit nějakou věc. To není samozřejmé, my musíme rozumět, co to vlastně děláme. A my děláme to, že vytváříme nějaké schéma, nějakou schématickou konstrukci, přes kterou pak rozumíme, přes kterou chápeme nějakou skutečnost.

Takže když se vás někdo zeptá... To je příklad z Čapkových Hovorů s Masarykem. Čapek se tam ptá, co to je pravda. Masaryk proti svému přesvědčení tam odpovídá zcela nesmyslně tradičním způsobem, ačkoliv vždycky o tom mluví jinak. Takže já mám hluboké podezření, že tuto formulaci tam dala jeho dcera Alice, která se do toho stále vměšovala.

Masaryk uvádí příklad. Táhle něco je na tom poli. Co to je? Vrány. Ale jsou to skutečně vrány? Nejsou to náhodou havrani?

Já už se nebudu držet toho textu, jenom tohle tam je. Je vám jasné, že vy se můžete tázat, zda jsou to vrány nebo havrani proto, že víte, že vrána je něco jiného než havran. A zároveň vidíte táhle něco, co by mohla být vrána nebo havran.

Vy nevidíte havrana, vy nevidíte vránu. Vy vidíte něco, co by mohlo být buď vrána, nebo havran, a vy musíte přijít blíž a rozpoznat, jestli je to vrána, nebo havran. Za předpokladu, že to víte, že to znáte.

Čili abyste viděli vránu jako vránu, tak nestačí, aby byla jenom před vámi. Vy musíte zároveň vědět, že to je vrána nebo havran. Jinak to nevidíte dost dobře. Vy jenom poznáte, že to je pták, ale nevidíte to, co je před vámi.

To zas máte jiný Suchbild, jak říkají Němci, nebo jiný obraz, jinou ideu, jinou myšlenku, jinou konstrukci. Totiž tu velmi abstraktní konstrukci "pták vůbec". A tedy v tom, co tam je, poznáte, že to je pták. Ale zase k tomu potřebujete tu konstrukci. Ten objekt, jak tady říká Descartes.

Pomocí kterého poznáte, že to je pták. Já vždycky uvádím – a určitě jsem to tady uváděl také, v jiné souvislosti s tím, že je nesmyslná ta koncepce, že naše pojmy vznikají abstrahováním ze singulárních vjemů. Naprostý nesmysl, také patří do gnozeologie.

Je tomu tak, že naopak u malých dětí můžeme pozorovat, že nejdřív si vytvářejí a konstruují ty objekty velice široké, velice abstraktní, takříkajíc.

Tady nemůžeme říct, že objekty jsou abstraktní, nýbrž to je zas ta záležitost těch dvojic pojem–objekt. Ale to teď necháváme stranou. My můžeme ten objekt konstruovat jedinečně pomocí pojmu. A pojem můžeme ustavit pouze pomocí toho, že konstruujeme ten objekt.

Ale tuhle věc necháváme teď stranou. Nám jde teď o to, jaký je vztah myšlení k tomu objektu a k té skutečnosti. To jest k tomu, co víme, že jsou vrány, a čím se liší od havranů.

To je ten objekt. Taxonomická jednotka, to je ten objekt. A potom tady je něco, táhle se hemží po stráni ve sněhu na poli nebo někde. A my teď musíme zařadit tu skutečnost pod tu taxonomickou jednotku a zjistit, co to vlastně je.

A když se na to díváme a nevíme, co to je, tak to vlastně nevidíme. Vidíme dost. To není tak, že to vidíme a jenom nevíme, jak se to jmenuje. My to prostě nevidíme, protože když nevíme, jaké jsou rozlišovací schopnosti, tak si vůbec nevšimneme těch detailů, které jsou rozhodující pro to, jestli je to vrána nebo havran. Čili když to víme, tak vidíme to zvíře nebo toho ptáka lépe, než když to nevíme. My si toho prostě nevšimneme. Jaký je rozdíl? Že je rozdíl ve tvaru zobáku třeba. To my nevíme, a tudíž si toho nevšimneme. My to ani nevidíme.

Takže tím jsme strávili tu chvíli, někdy se k tomu vrátíme. Já budu jenom rád, když mě znovu upozorníte, že zas to nějak uniklo pozornosti a tak dál, to si musíme nějak vštípit. Je velká a dlouhá doba v minulosti, kdy toto nebylo jasné. Byly jisté náběhy v minulém století, ale ve skutečnosti teprve na začátku tohoto století tuto věc objasnil Husserl. A ten byl ještě nejistý v té věci a sám od toho upustil a vrátil se ještě k tomu starému. Čili tady vidíte, je to tak komplikované, že dokonce člověk,

který to objevil, o tom začal pochybovat, nebo už si nebyl jistý, nebo zapomněl toho používat. Poněvadž dělal něco jiného, tak zase spadl do té tradice starší. Takže není divu, že vám to dělá potíže.

A tedy znovu, všimněte si, jak to tam ten Descartes píše. Je tam tedy dvojí význam toho slova idea. To je celkem pro nás nezajímavé, protože to patří k terminologii, které se tehdy používalo a kterou používá Descartes, to je otázka terminologická, která nás celkem tolik nezajímá, i když to má jistý vliv. My bychom to měli rozpoznávat a vzít vážně, že to Descartes rozlišuje, ale důležité je, že na jedné straně tam je ta rozumová činnost. A Descartes mluví o operaci. O operování. To je aktivita opravdu takového zvláštního typu, že? Když něčím operujeme, s něčím zacházíme, něco konstruujeme. A nebo tím, jak to konstruujeme, nebo za pomoci toho, jak to konstruujeme, tak míníme tu samou věc, která je předváděna v zastoupení, to jest v reprezentaci, právě tou ideou. Tedy tím objektem. Tady jde o to pochopit objektivně, proto tam je to slovo objekt.

Čili když si to přeložíme do formulací blízkých Husserlovi, tak je to tak, že na jedné straně je myšlenka chápána jako akt myšlení a na druhé straně jako to, k čemu ten akt myšlení míří. A to jsou vždycky dvě věci. Míří k tomu, co nejdříve zkonstruuje, a přes to, co zkonstruuje, míří k té skutečné věci. A nemůže k té skutečné věci mířit dost přesně, když si přiměřeně nezkonstruuje ten objekt.

A že to je jenom konstrukce, vyplývá z toho, že nemusíme předpokládat, že ta věc existuje mimo naše chápání. Čili my můžeme konstruovat tu myšlenku, ten objekt, kterým se pak dostáváme, kterým míníme, kterým míníme nějakou věc, dokonce i tenkrát, když ta věc vůbec neexistuje. Například všechny geometrické útvary, ať už v rovině nebo v prostoru, ty neexistují. A my přesto můžeme k nim mířit. Tím, že si je konstruujeme v mysli.

Takže na jedné straně je ta naše konstrukce jako objekt a pak je ten „skutečný“ obrazec v rovině. Ten obrazec v rovině, to je jakási podivná skutečnost, která vlastně neexistuje, ale kterou my míníme. A nemůžeme ji mýnit jenom pojmem, míníme ji pojmem spojeným s tím objektem, s tou konstrukcí. Takže když to obvykle vykládám na té geometrii, tak tam zanechávám stranou ještě další nutnost, která to vlastně jenom komplikuje, že musím rozlišovat mezi konstrukcí toho trojúhelníka a tím trojúhelníkem jako ideálním obrazcem.

Ve skutečnosti, když jde všude o něco jiného, tak je to mnohem jasnější. Totiž, že třeba taxonomická jednotka, to je něco jako konstrukce nějakého geometrického objektu. Kdežto ten geometrický obrazec, to je něco jako skutečná živá bytost, třeba zvíře nebo rostlina. Jenomže zvíře nebo rostlina skutečně žije, narodí se, žije, umírá, kdežto ten ideální obrazec v rovině nežije, není naší konstrukcí. Naší konstrukcí je jenom ten objekt. Trojúhelník odevždy navždy je stejný. Ten prostě jakýmsi způsobem je bez ohledu na to, co si o něm myslíme. A proto také je něčím na nás nezávislým a nemůže si někdo vymyslet trojúhelník jiný než ti ostatní. Tím, že je, je garantováno to, že si nemůže každý člověk vymyslet svou geometrii. Jsou různé geometrie...

Jiný hlas: Ano.

Ladislav Hejdánek: Jo?

Jiný hlas: Já jsem nevěděl... Tak jsem jenom...

Ladislav Hejdánek: No, tak klidně se posad'te. Vám to dnes padlo...

Jiný hlas: Já zítra ráno zase...

A proč tohleto vymýšlí ten Descartes? Ten Descartes to vymýšlí proto, že potřebuje vyvrátit jistou námitku. A ta námitka spočívá v tom, že protože naše myšlení a vůbec my lidé, a tedy všechna naše aktivita, jsme omezení, nedokonalí tvorové, a proto nemůžeme myslet nic dokonalého. Dokonce ani

ne úplně dokonalého, nemůžeme myslet nic dokonalejšího, než jsme sami. Tato námitka vlastně spočívá na sofismatu, na záměně skutečnosti, která jednak je skutečností míněnou a jednak skutečností mínící, a mezi tím zprostředkujícím členem, tím objektem, prostě neuznává žádný rozdíl.

My nemůžeme poznat do všech důsledků a krajností něco nesmírně dokonalejšího, než jsme my. Ale my to můžeme mýnit. To je to, co říká Descartes. A na druhé straně oponuje jiné námitce: že když něco dokonalého můžeme mýnit, tak z toho vyplývá, že to je. To je ten starý příklad: protože Bůh je dokonalá bytost, tak k dokonalosti patří, že jest, poněvadž už to by bylo nedokonalé, kdyby něco nebylo – to je nedokonalost, nebýt. Čili nanejvýš dokonalá bytost existuje.

Tohle nemůže Descartes přijmout. A opře se zase o to rozlišení, že my můžeme mýnit něco naprosto dokonalého, aniž by to muselo být. To je to, co říká v té námitce. Čelí dvěma námitkám. Jedné námitce, že není v možnosti člověka mýnit nic dokonalého, protože jeho myšlení a on sám je nedokonalý. A na druhé straně, že když už může mýnit něco dokonalého, tak ergo to dokonalé musí být, protože jak jinak by to mohl mýnit.

Ve skutečnosti tento druhý argument, který vyvrací, je jakousi rekurencí ke způsobu myšlení mytického, které předpokládalo, že když se řekne slovo – a to je v podstatě totéž, jako když máme představu – tak tím přivoláváme tu skutečnost do přítomnosti. Takže když nějakému archaickému nebo primitivnímu člověku řeknete „tygr“, tak on se lekne. Což nás už nenapadne.

Tedy toto rozlišování je možné díky tomu, co tam vlastně Descartes řekl a čehož dalekosáhlé důsledky si pravděpodobně ani neuvědomil (protože to trvalo tak strašně dlouho, než to znovu objevil a řádně prozkoumal Husserl): totiž že vedle našeho vědomí a vedle té věci, kterou si uvědomuji, musí být zprostředkující člen. A ten člen že je dokonce vlastně jakési siamské dvojče. Tím zprostředkujícím členem je dvojice pojem–objekt, pojem–intencionální objekt. Aby se to nelíšilo – poněvadž když se řekne objekt, má se na mysli objektivní realita, to je skutečnost – tady se objektem myslí to, co to slovo původně znamená, že to je od toho *obicio*, tedy házím, metám před sebe. Já metám před sebe jakousi představu, pomocí které se pak vztahuji k tomu, co je představováno tou představou.

Tak já mám dojem, že můžeme s tou předmluvou skoncovat, ten zbytek už není nezbytný, a nyní se vrátíme k tomu, co jsme dělali minule. To jest, teď bych vás zase prosil, abyste po sobě četli jednotlivé odstavce a říkali k tomu, co jste doma vyčetli a eventuálně co vás ještě teď napadne, pokud jste řádně doma nečetli.

Kam až jsme to dočetli? Na stranu 36, ano? Nikdo neví? Na straně 36 u druhého odstavce. A nedodělali jsme ho do konce, skončili jsme s tím. Dobře, tak bych vás prosil... A dneska začneme odzadu. Prosím vás, začněte s tím. Máte to po ruce? Vy to máte. Tak na straně 36, maličko pod polovinou, začíná to „Vše“.

Jiný hlas: „Vše, co jsem dosud přijímala jako nejvlastnější a nejpravdivější, získala jsem od smyslů nebo jejich prostřednictvím. Ale smysly mne někdy klamou a je rozumné nevěřit naprosto nikdy těm, kteří nás třeba jen jednou oklamali.“

Tak to stačí. Tento odstavec. A měla byste k tomu nějaké své poznámky? Ať souhlasné, ať kritické. Měl by někdo jiný?

Jiný hlas: Já myslím, že k tomu můžu mít... Tady je jednoduše řečeno: nevěřit těm, kteří nás třeba jen jednou oklamali. Já si myslím, že to tady bylo myšleno asi obecněji, ne jen nevěřit těm, kteří nás oklamali, ale když nás neoklamali, tak vědět, že nás mohou oklamat. Tedy myslet kriticky, přemýšlet o tom, co řeknou druzí, i tehdy, když nás neoklamou.

Ano, protože ten druhý nás vždycky může oklamat, v rámci toho se zásadně nevěří. No ale já chci – to je jenom výklad toho textu, ono je to celkem jasné. Já mám dojem, že tam není nejasné, co je řečeno. Teď bych chtěl, abyste se k té myšlence nějak postavili. Jestli je to pravda, jestli je to oprávněné, jak to říká. Jestli to můžeme vzít jako svůj názor, můžeme si to osvojit, naučit se to od Descarta? Anebo máme výhrady? To chci.

Jiný hlas: Není mi jasný, jaký je rozdíl mezi tím prostřednictvím smyslů a od smyslů. To prostřednictvím mi připadá jasné, ale co myslíte tím od smyslů, to nevím.

No, a to ještě vylož. Mně se to moc líbí, ale vylož to víc. Já si do toho vkládám, co si a nevím, jestli to tam ty tak vidíš.

Jiný hlas: Myslím, že ty smysly jsou v každém případě pouhý prostředek. Že nemůžeme vlastně od smyslů nic získat, vždycky jenom jejich prostřednictvím.

No a co z toho vyplývá, když jsou pouhý prostředek?

Jiný hlas: Že nemůžeme vlastně od smyslů nic získat, jediné prostřednictvím.

A zejména ne pravdivého. Tam je: „Vše, co jsem dosud pokládal za nejpravdivější, získal jsem buď od smyslů, nebo jejich prostřednictvím.“ Takže ty říkáš, že od smyslů samotných nemůžeme nic získat. A to znamená ani nic pravdivého. Mně se zdá, že to pravdivé je daleko důležitější, že nemůžeme získat. No my můžeme získat, to zas není pravda, že od smyslů nemůžeme získat. Bez těch smyslů to totiž nejde. Čili i když připouštíš, že prostřednictvím smyslů a ne od smyslů, tak ty smysly nestačí, ale bez nich to taky nejde, ne? Čili něco od nich musíme získat. Nebo máš dojem, že ne? Jaký smysl má to prostřednictvím tedy? Když od těch smyslů nic nezískáme, tak k čemu je pak jejich prostředkování?

Jiný hlas: Tak jsou nutný k tomu, abychom vůbec něco získali.

No a oni to ale sami nezískávají. Tak proč jsou nutný?

Jiný hlas: Jestli můžu, možná ta otázka míří k tomu, že je to otázka pojmů. Že buď získáváme od smyslů, nebo prostřednictvím smyslů, ale že je to jeden způsob získávání, že ty smysly...

Počkej, to povídáš jen tak kolem. On to popírá. Tak než to budeme zjišťovat ten rozdíl, tak musíme vyřídit tu námitku, že od smyslů nic nemůžeme získat. Ať pak jaké rozlišování, pak už je zbytečné. Jestli má pravdu, že od smyslů nemůžeme nic získat, no tak pak už nepotřebujeme nic rozlišovat.

Jiný hlas: Nemůžeme získat to nejpravdivější, můžeme získat určitý sled informací ve skutečnosti, který potom my třídíme a teprve zhodnocujeme. Oni nám nejsou schopny zprostředkovat pravdu, ale pouze jsou nějakým přenositelem informace.

Nejenom přenositelem. To snad je příliš oslabené. Oni nám tu informaci formují. Tak co dělá teda oko? Zase vraťme se k tomu nejpozoruhodnějšímu orgánu smyslovému. Co dělá oko?

Jiný hlas: Transformuje světelné fotony na nějaký elektrický impulsy, nervové vzruchy.

Dobře, čili na nějaké vzruchy, nervové vzruchy. No dobře, ale je ten foton informace? A je ten vzruch informace? Já myslím, že ten už ano. Nebo ještě stále ne? No to je už vstup přece, to oko. A kdy teda začíná informace?

Jiný hlas: Až teprve po složení.

Moment, když po složení, tak je to mnohabitová informace, ale když je to jeden bit, to už je jednotka informace. A dopadne jeden foton, tak se nic nestane, ona ta buňka totiž není moc citlivá, takže tam

musí těch fotonů dopadnout aspoň takových osmdesát, sto, aby zareagovala řádně v jistém časovém úseku. Ale to je jedno, to nás nezajímá. Ty dopadající fotony samy žádnou informaci nejsou. Nebo informaci nejsou, to jsou prostě fotony. Zatímco to, co postupuje dál, to jsou taky kvanta energetická, ale už jsou to kvanta, která nesou informaci. Takže my jakési informace od těch smyslů dostáváme, protože ty smysly jsou schopny transformovat nějaký pouhý fyzikální děj v jakýsi jiný fyzikální děj, který už nese informaci.

Samozřejmě, že samo o sobě to nestačí. To, co ty smysly dovedou, to nestačí. Zejména také proto, že my víme, že malé dítě, když se teprve učí vidět, tak sice tu sítnici má, ale ty jednotlivé buňky ještě nejsou schopny transformovat ty fyzikální děje takovým způsobem, aby pak mohly být dále zpracovány rozumně, a zejména to malé dítě neumí ještě je zpracovat.

Jiný hlas: Já bych měl námitku k tomu, jak říkáte, že foton nese informaci. Jednak foton má nějakou svoji frekvenci, což je jistý druh informace, a uspořádání těch fotonů, to je ve smyslu slov, taky informace. Ten foton ne, ale balík...

Ano, ale to je z jiného hlediska a pak ovšem všechno, co existuje, nese informaci. A pak rozšíříte pojem informace takovým způsobem, že vlastně redukuje veškerou skutečnost na informace. To je nebezpečí tohoto výkladu. Je to možné, ale já si myslím, že to je nebezpečné říkat, že foton má informaci a informace vzniká jenom tou transformací na elektrický impuls.

Podívejte se, my jsme teď mluvili o tom, co to je vidění. To, že foton nese informaci ve smyslu třeba frekvence, tak to vy nevidíte. Čili to pro vás informace není. To je informace pro nějakého fyzika, který má na to příslušné přístroje a tak dále. Ale pro vidění tahleto informace padne pod stůl. Nepadne úplně, protože v rámci těch transformací se právě díky té frekvenci usnadní v některých případech, a to v lidském případě, rozlišování barev. Ovšem to je vedlejší.

Velice problematická informace, protože odedávna se barvy považovaly za kvality subjektivní a má se za to, že červeně prostě neexistuje. My sice přiřazujeme určité odstíny červeně určité frekvenci, ale to my přiřazujeme, ale nevíme to a nevidíme to. My to vidíme červeně a ve skutečnosti je to nějaká frekvence. A mezi tím není přechod, my nevíme, jak je možné, že z té frekvence najednou vznikne ten dojem červeně. Čili tohleto není informace. A pokud, tak falešná. Protože my máme dojem, že to je červené, a ono to vůbec červené není. Protože barvy vůbec neexistují, existují jenom různé frekvence.

Takže i když chcete rozšířit ten pojem informace tímto způsobem, tak se dostáváte jednak, jak jsem řekl, do obtíží, že vlastně nevíte, jaký je rozdíl mezi skutečností a informací o skutečnosti – najednou všechno jsou jenom informace – a za druhé, že nejste schopni rozlišit mezi informacemi správnými a nesprávnými. Je nesprávná informace informace? To je otázka.

--- další strana kazety ---

To se dá říct, ale to byste musel vyložit jak. To jste jenom vyjádřil své přesvědčení. A předpokladem toho přesvědčení je několik tezí, o něž se právě přeme. Je potřeba tím argumentem zůstat u toho, oč nám teď jde. Vy jste jenom zopakoval, že jste přesvědčen, že tedy smysly nám transformují informace, které už jsou v té skutečnosti samotné. Ale to právě bylo předmětem našeho sporu. Prosím.

Jiný hlas: Já bych si dovilil zjednodušit tu moji námitku k tomu sporu. Pěkně to rozdělíme tím „od smyslů“ a „prostřednictvím“. Já jsem předpokládal, že bez toho, co smysly zprostředkují, vlastně

samy o sobě smysl nemají. Zjednoduším to tak, že to, co od smyslů získáváme, je vlastně to, že ony tu věc, kterou zprostředkují, formulují.

Formulují?

Jiný hlas: Formulují.

Tu věc formulují?

Jiný hlas: Ne tu věc...

Že když něco vidím, tak já to formuju?

Jiný hlas: Ne, formulují informaci o té věci.

A kde se vzala ta informace? Je tady věc, smysly a smysly formulují informaci. Kde ji vezmou? Nebo myslíš to tak, že ji formulují tak, že ji vytvářejí?

Jiný hlas: Tady kolega možná naráží, že teda smysly formulují intencionální předmět té věci.

To už vůbec neříkej. Kde by to vzaly? Smysly nemůžou žádný intencionální předmět formovat. To je záležitost vysoké úrovně. O tom vůbec při smyslech nemůžeme mluvit.

Jiný hlas: Chtěl bych se zeptat, nebo poznámka k tomuhle je, jestli je možno se na ty smysly dívat nebo klást je... Tady se o těch smyslech hovoří, jako kdyby ty smysly mohly být před tím subjektem. Že teda mluví o sobě a o smyslech. Takže moje otázka je: je možno to takhle postavit odděleně? Kdo jsme to teda my, když odečteme ty smysly? Protože tady se mluví „prostřednictvím smyslů“ nebo „od smyslů“.

Martine, tuhle tu námitku si prosím tě zapamatuj, vrátíme se k ní, ale do naší diskuse tady nepatří. To je důležitá věc, ale nepatří to do toho. To odvádí pozornost od té věci, o které hovoříme. Nebo máš dojem, že neodvádí? Pak to vylož tak, aby nám to bylo jasné.

Jiný hlas: Mně připadá, že se tady točíme stále na jednom místě. Jestli teda prostřednictvím smyslů, nebo od smyslů, nebo formování informace.

Smysly jsou smyslové orgány. My se ptáme, jakou mají funkci. Námitka byla, že když řekneme, že nám smysly něco zprostředkovávají, takže jim žádnou funkci nepřisuzujeme. Žádnou. Já to interpretuju tvrdě. To jest: my od těch smyslů nic nepotřebujeme a nic nemáme. Nemají žádnou funkci, nic nám nedávají. To byla námitka Mirkova. Přitom připouští, že jejich prostřednictvím něco ano. V mém soudu v tom je základní rozpor. Jestliže nám nedávají nic, tak ani nic nezprostředkují. Poněvadž kdyby nám něco zprostředkovaly, tak už nám něco dávají. Řekněme, že já bych ti dal něco, co ti posílá otec.

Jiný hlas: Já jsem říkal, že nemají smysl bez toho, co zprostředkují.

To zas odvádíš řeč ke „smyslu“. Tady jde o to, zda nám něco smysly dávají. Tys nám řekl, že nám smysly nic nedávají, že jenom zprostředkují. A já chci tě dotáhnout k tomu, abys řekl, co nám zprostředkují, aniž by nám to dávali. Může nám někdo něco zprostředkovat, aniž by nám to dával? Prosím.

Jiný hlas: Jestli můžu říct takový příklad. Například budeme hovořit o světle. Nemůžeme říct, že nám smysly dávají světlo?

Že nám...

Jiný hlas: Že nám dávají světlo.

Kdo?

Jiný hlas: Smysly. Ale přitom my to světlo vnímáme pomocí smyslů. To je teda na dokreslení.

Počkej, že to vnímáme pomocí smyslů... Mluvíme o tom, jestli nám smysly něco zprostředkovávají. Zprostředkovávají nám světlo?

Jiný hlas: Tak jako...

Když nám ho zprostředkovávají, tak jak, prosím tě?

Jiný hlas: Tak, že ho vidíme.

To světlo?

Jiný hlas: To bych chtěl vlastně zas odvést tu diskuzi...

Rozumíš, v těhle detailech se rozhoduje, jestli je filozofie správná nebo nesprávná. Tam si nemůžeme dovolit drobné ledabylosti. Filozofie nemá možnost si ověřit to, co říká, v praxi jinak, než že zase znova interpretuje to, co vidí. Čili vlastně pořád dělá totéž. Jediná její záchrana je naprosto přesné myšlení. Takže nemůžeme jen tak uhýbat. My to musíme co možná držet u věci a nezavádět nové pojmy. Jakmile tam je smysl třeba, nebo že nám něco umožňují, v tu ránu už tam zavádíme jistě nepřesnosti a libovůli.

Jiný hlas: Chtěl bych se zeptat. Když tady čteme, že něco získáváme „od smyslů“ nebo „jejich prostřednictvím“, můžeme z toho vyvodit, že existují dvě různé kvality věcí, které získáváme jedny „od“ a jedny „prostřednictvím“? Můžeme jaksi říci, že něco dostáváme od smyslů – to je ta informace, jak jsme o tom mluvili, ta transformace toho fotonu na vzruch – tak to je „od smyslů“. A chci se zeptat, jestli existuje něco jiného, co ty smysly „jenom zprostředkují“. Jak by to teda vyplývalo z tady té věty.

Ano, to je v pořádku. Genialita Michalova spočívá v tom, že otázku, kterou já jsem vám dal, náhle obrátil proti mně.

Jiný hlas: Tomáš.

Tomáš. To je sice geniální, ale většinou se to jako nesnámkuje příliš dobře. No a teda, co máte za to? To je jenom otázka.

Jiný hlas: No jistě.

Má někdo na to odpověď? Ale je to správné. V podstatě, když tady slyšíme, Mirek řekl námitku, že od smyslů nic nedostáváme jenom jejich prostřednictvím, tak teď správná otázka je: když se to tam rozlišuje, tak má to nějaký smysl, nebo nemá? A pokud ano, tak tedy jaký? Jaký je rozdíl mezi tím, když nám něco dávají smysly přímo, a když nám jenom něco zprostředkovávají? Nesmírně základní a smysluplná otázka. Ale je to otázka. To je ten příspěvek k té naší diskusi. Ale mně se ta otázka strašně líbí, takže takřka jsem na rozpacích, jestli nemáme tamto hodit stranou a zůstat teď u toho.

Když se tady vlastně touto otázkou – kdyby nebyla minulost žádná ve filozofii – tak teď touto otázkou, kterou postavil (už jsem zas chtěl říct Michal) Tomáš, tak touto otázkou by začaly dějiny anglosaského empirismu. Protože aby se na ni mohlo odpovědět jistým způsobem, tak se musí předpokládat, že ty smysly samy o sobě nám něco poskytují a že ta otázka toho zprostředkování je od toho oddělitelná a nedůležitá. Toto udělal – to není obsaženo v té otázce, ale ta otázka to umožňuje. A tohleto právě

udělal empirismus, že se přestal starat o to, jak ta skutečnost vypadá, poněvadž to nevíme. To víme jenom přes ty smysly, a tudíž otázka, co je za těmi smysly, nedává smysl.

A co tedy ty smysly nám dávají? Je evidentní, že smysly nám nemůžou dávat třeba strom. Dokonce ani myšlenku, ideu stromu. Protože tam fungují smysly jenom jako zprostředkující faktor. Smysl nám nedá strom, obraz stromu, představu stromu, vjem stromu. To, co nám smysly dávají, to jsou takové ty vjemové atomky. A z nich teprve my skládáme to, co vidíme.

Něco nám dávají ty smysly. A to jsou ty vjemové atomky. Ty se jmenovaly různě: senzace, imprese... Locke tomu říká jinak, Hume tomu říká jinak, Berkeley tomu říká jinak a tak dále. To není důležité. Důležité je, že se tato otázka, velice závažná otázka, řeší tím, že se předpokládá, že existují jakési primární, nejmenší vjemy, které samy o sobě nejsou schopny nám dát obraz o čemkoliv, ale mohou být myšlenkově zpracovány.

Takže můžeme lišit mezi zkušeností takzvanou bezprostřední a mezi daty – údaji, daty té bezprostřední zkušenosti – a mezi tou zkušeností, do které už intervenuje, v níž už něco zpracovává naše mysl. Takže se tady drží základní rozdíl mezi smysly a myslí. A smysly nám dávají tu takzvanou bezprostřední zkušenost a ta je atomizovaná.

Takže odpověď Mirkovi by pak bylo, že smysly nám skutečně něco dávají. Totiž ty atomy bezprostřední zkušenosti. *Immediate experience*. Tohle je báze, která je předpokladem celé té tradice anglosaského empirismu a v jisté radikalizované podobě senzualismu. A zejména teda mluvíme o tom empirismu.

Co tedy, když se vrátíme k té otázce Mirkově? Co když neuznáme, poněvadž my víme, že to je špatně? Tedy víme – prostě já tady ex cathedra prohlašuji, že to je omyl. Mimochodem to je jedna z nejkrásnějších kapitol evropské filozofie. Jestli jsem o tom někdy mluvil, tak mě vždycky zaražte, znova opakuju, ale myslím, že o tom jsme ještě nemluvili. Že na Descarta navazuje tímhle způsobem nejspíš hlavně Locke, který ukazuje – vlastně navazuje, to je přesně ono, tam vidíme, že: „Vše – nechme stranou to, co posud pokládáme za a tak dále – vše jsem získal buď od smyslů, nebo jejich prostřednictvím.“ To je teze, kterou přijímá a z které vychází ten empirismus. Tohle najdeme u Locka.

Vše pochází buď od smyslů, nebo jejich prostřednictvím. Získáváme tedy buď přímo od smyslů, anebo jejich prostřednictvím. Přímo od smyslů tu bezprostřední zkušenost, ta data bezprostřední zkušenosti. Mimochodem to pak proniklo i do té kontinentální filozofie, takže třeba ještě Bergson na přelomu století píše tu pozoruhodnou věc, která vyšla po válce v Jakovenkově překladu jako *Čas a vědomí*, myslím, že se to jmenuje, a teprve do podtitulu se dostal ten původní název *Les données immédiates de la conscience*. Ne ideje, *données*, to nejsou ideje. Data bezprostředního vědomí. To je formulace té terminologie převzatá z té anglosaské tradice. A vědomě převzatá a rozdrčená na padrt v té knížce.

Ale já jsem chtěl upozornit na to, co předcházelo. Tam je nádherný dialog kontinentu, kontinentální filozofie, která je karteziánská, vychází z kartezianismu a vyvíjí se v jistém typu stále komplikovanějšího a promyšlenějšího kartezianismu. A pak je ta anglosaská, která polemizuje a vyvíjí se také až po Humea. Nejvíc. Všechno, co je po Humeovi, už je jakýsi kompromis s tou kontinentální tradicí, včetně pozitivismu, včetně neopozitivismu, včetně analytické filozofie. Už tam se něco připouští, i když to má jakési recese občas. Vlastně ten krajní myslitel, který to dovedl nejdál, je Hume. Proto je třeba se jím zabývat. Kant se pokoušel tu Humeovu skepsi překonat, ale to se mu nepovedlo a vlastně dodnes ta věc není filozoficky uspokojivě vyřešena. Čili je to problém jeden z největších, který stojí jako výzva před každým filozofem.

A vždycky uteču někam. Takže na Descarta navazuje Locke a tvrdí, že skutečně všechno, co máme, co získáváme ve svém vědomí, pochází buď přímo ze smyslů, anebo jsme odkázáni na jejich prostřednictví. Co to znamená? Že je to zpracování toho, co pochází ze smyslů. Formuloval to tou klasickou větou, že nic nemáme v mysli, leč to, co pochází ze smyslů. Čili leč to, co dříve bylo ve smyslech. Velmi radikální formulace. *Nihil est in intellectu, quod non antea (nebo prius) fuerit in sensu*. To je ta klasická věta.

A píše to v knize dvousvazkové, ve svém největším díle, na kterou polemicky navazuje Leibniz. Leibniz je pokračovatelem té karteziánské tradice, ale domýšlí právě to, co tady se ozvalo a co tam chtěl strkat Martin, totiž tu otázku subjektu. To je největší myslitel moderní, který nutí celou další filozofii k promýšlení otázky subjektu. A to ne v tom etymologickém, filologickém smyslu, jak jsme si o tom tady na začátku povídali, nýbrž v tom smyslu, jak dnes subjektu takjakž takž rozumíme sami. Což je ovšem konfuze způsob, jak to chápeme, a musí být korigován, protože jinak se vystavuje námitkám a tak dál. A to jsou ty jeho monády, to jsou vlastně ty subjekty.

Vlastně ta opozice Leibnizova je totální. On vlastně říká, že ze smyslů nemáme nic. Zatímco tamten říká, že vše, co je ve vědomí, pochází ze smyslů, tak Leibniz říká, že vlastně nic, co je ve vědomí, nepochází ze smyslů. Odkud to pochází tedy? Z té prestabilizované harmonie. Každá monáda je uzavřena v sebe a nemá přístup k světu, protože nemá oken ani dveří. A nemá telefonů a nemá schránku, kterou by tam dostala noviny a tak dál. Prostě nemá spojení se světem. Jediné spojení se světem je přes stvořitele. Který tu monádu, každou monádu, stvořil tak, aby vnitřně lépe nebo hůře zobrazila, obrazy nebo napodobovala ve svém vědomí, ve svém nitru ten svět. A zajištěno je to tak, že každá monáda je naprogramována stejně, jako je naprogramován celý svět. To je ta prestabilizovaná harmonie.

Otázka je jenom, jak daleko. Nejdřív ta harmonie prestabilizovaná tam jaksi uloží ty informace o tom, jak vypadá svět. A nejenom jak vypadá v jedné chvíli, nýbrž jak vypadá celý ten děj, celý ten svět, to světové dění. Tak to je tam původně uloženo chaoticky a ta monáda se musí vnitřně vypracovávat, vyčeřovat. Zatímco to, co nejdřív je temné a chaotické, tak se to později začne strukturovat a vyjasňovat, a tak se vyčeřuje ten obraz světa. Některá monáda dojde dál, některá tak daleko nedojde. Tak například monáda žířaly nedojde příliš daleko ve svém obraze o světě, kdežto monáda člověka dojde velice daleko. Ale ovšem také ta prestabilizovaná harmonie naprogramuje ten dějinný vývoj, no tak ta monáda člověčí v jistých fázích časových, které předcházejí, se vyčeří méně než v těch následujících.

Takže tam vlastně z těch smyslů nepochází vůbec nic. Přesně řečeno, tam ty smysly jakoby dávají nějaké informace, ale to se nám jenom zdá, ve skutečnosti je to z té prestabilizované harmonie. Že ta prestabilizovaná harmonie naprogramuje taky, aby se vytvořilo něco takového jako smyslové informace, které my pak zpracováváme. Je to velice umný, krkolomný takřka systém, ale měl obrovský vliv na další myšlení.

Zajímavé je, že když formuloval svou pozici, tak Leibniz neužil tohoto krajního stanoviska, totiž že nepochází z těch smyslů nic. Právě asi proto, že to domýšlel tímto způsobem, že jaksi je naprogramováno i to, že nám ty smysly něco jakoby dávají. A je to všechno jenom iluze. Stejně tak jako je iluze, že něco vidíme, že jsme v nějakém světě a tak dál, ve skutečnosti jsme zavření v temné komoře a teď se vnitřně tam něco odvíjí. Pojem vývoj je vlastně pojem Leibnizův. Vyvíjí nebo odvíjí se to, co je původně zavinuto vevnitř. Vývoj je vývoj toho, co původně je zavinuté. Čili involuce předchází evoluci. Nejdřív to je tam zavinuto, aby se to mohlo rozvíjet. To, co tam původně zavinuto nebylo, k tomu nikdy nemůže dojít. Evoluce je jenom rozvíjení toho, co už tam na začátku bylo.

Ale když to formuluje tezí, tak Leibniz užívá jakéhosi, jak říkají diplomaté, *understatementu*. Nemluví o tom, že nic nepochází ze smyslů, nýbrž říká: „Jo, je to pravda, všechno pochází ze smyslů.“ Proč ne, když ty smysly jsou naprogramovány... Ale má to jeden háček. Když říká Locke, že nic není v našem chápání, v našem rozumu, leč to, co už dříve bylo ve smyslech. Tak zapomněl na jednu důležitou věc: na ten rozum sám. Až ten už dříve v těch smyslech nebyl. A když říká, že něco je v našem rozumu, tak ten rozum sám, to je něco, co tu musí být kromě těch smyslů. Jinak by nemělo smysl mluvit o tom, že je něco v našem rozumu a něco v našich smyslech. Ten rozum je něco, co nebylo ve smyslech.

A proto formuluje tu tezi, opravenou Leibnizovu, která zněla *Nihil est in intellectu, quod non antea fuerit in sensu*, tak, že doplňuje: *nisi intellectus ipse*. Kromě toho samotného rozumu.

No a to je epochální formulace, na kterou pak mohou navázat další. Nicméně první na to reaguje zpátky Hume. Tedy už předtím tam je Bergson – to je taková úchylka do naprostého subjektivismu, ale to nehraje tak velkou roli, je to zajímavé z jiných důvodů. Ale je to Hume, který vyvozuje určité důsledky z toho, že některé koncepce, některá pojetí, vůbec některé naše pojmy nelze nijak z těch smyslů odvodit. A on to především demonstruje na pojetí kauzality.

Prostě myšlenka kauzality, kauzálního nexu, je nevyvoditelná ze žádných zkušeností. On tam přesně popisuje, že naše zkušenosti mohou být nesčetné, že už jsme zažili tisíckrát, že po dni následuje noc a po noci zase den a stále se to opakuje. Nicméně nikde není řečeno, že najednou to nemůže být jinak. To jsme jenom navyklí, že to tak je. A že by to mělo nějaké kauzální zákonitosti, to prostě nevidíme, to nám smysly nedávají. To je naše konstrukce, náš výmysl, to je pouhá hypotéza. A proto pořádná věda se o tom nemůže bavit.

To bylo ovšem napadení celé té moderní vědy takovým způsobem, že to nenechalo – zejména Němce, kteří pěstovali tu vědu – spát. No a Kant se pokouší... Nejdřív navazuje na Leibnize přímo přes svého učitele Wolffa, Christiana Wolffa. To je taková dogmatizovaná „leibniciáda“. Jenomže po nějaké době se mu dostane Hume do ruky, čte ho a už prostě nemůže jinak. Vyslovuje se sám o tom, že ho Hume probudil z dogmatického spánku. A nyní vidí, že tomu Humeovi je třeba nějakým způsobem odporovat, vyvrátit Huma. Proto se mluví o skepsi, že je třeba vyvrátit Humeovu skepsi.

Dělá to tak, že navazuje zase na tu kartesiánskou linii, navazuje zejména na Leibnize, který tam dodal *nisi intellectus ipse*, teda kromě rozumu samého. A teď vyvozuje některé nejzásadnější věci, které nelze vyvodit ze zkušeností smyslové, jak o ní mluví anglosaský empirismus; vyvodil je z rozumu samotného.

Protože potřeboval něco vyvodit z rozumu samotného, tak potřeboval, aby ten rozum sám měl nějaké obsahy. Aby to nebylo jenom formálně logické dávání různých dat do souvislostí, jak si to představovali ti empirici. Tam to zpracování bylo jenom zpracování těch dat, které už jsou tady. To je to, co dělá počítač. Ten prostě různým způsobem zpracovává ty vstupní informace.

Kant přišel na to, že to nejde takhle. Že každý ten přístroj, každý ten stroj, který pracuje s těmi základními vstupními informacemi, ještě musí mít nějaký program – řečeno tímto příměrem. A ten program, to je to apriori.

Ano, apriori je dvojího typu. Jednak smyslové apriori a jednak rozumové apriori, takříkajíc. To smyslové apriori, to jsou ty apriorní názírací formy: čas a prostor. A to rozumové apriori, to je komplikovanější a o tom už teď nemůžeme mluvit.

Ale ten rozhovor je neobyčejně zajímavý. Začíná Descartem, přeskakuje přes kanál na Locka, na Locka odpovídá svým největším spísem Leibniz, Leibnize vyvrací Hume a Huma vyvrací Kant. Pozoruhodný dialog, který vlastně tvoří osu evropského myšlení. Takže díky, konec.